

Postmodernin ulkopolitiikan aika

■ EU:n ulkosuhteista vastaava pääjohtaja Robert Cooper vieraili elokuussa Suomessa ulkomaan edustustojen päällikkökokouksessa puhumassa turvallisuuspolitiikasta. Cooper on EU:n vaikutusvaltaisimpia virkamiehiä. Hän vaikutti olennaisesti joulukuussa 2003 hyväksytyyn, Solanan paperina tunnettuun asiakirjaan, joka luonnosteleo unionin kriisinhallintaa ja yhteistyötä Naton kanssa.

Tony Blairin erityisavustajana ennen toiminut britti on erikoinen EU-byrokraatti. Hän on aktiivinen kirjoittaja, joka on muotoillut näkemyksiään kansainvälisestä politiikasta virkamieheksi persoonallisella tyylillä. Cooperin tekstit ovat sivistyneitä ja historin kannalta kiinnostavia.

Suvereniteetin mureneminen

Tuoreessa teoksessa *The Breaking of Nations* (2003) Cooper esittää, että kommunismin romahdus oli Euroopan historiassa suurempi murros kuin Ranskan suuri vallankumous, Wienin kongressi tai maailmansodat. 1990-luvulla Euroopan valtiot luopuivat vapaaehtoisesti osasta suvereniteettiaan. Valtioiden puuttumista toistensa sisäisiin asioihin ja kansainvälisten tuomioistuinten päätöksiä ei enää pidetty välttämättömänä pahana vaan turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäjänä. Kansainvälinen järjestelmä on Cooperin terminologian mukaan siirty-

nyt Euroopassa postmoderniin, kansainväliseen oikeuteen ja rauhanomaiseen yhteistyöhön nojaavaan vaiheeseen.

Postmoderni tila ei kata koko maailmaa. Osa on vajonnut Cooperin mukaan esimodernille tasolle, kun valtiorakenne on murtunut ja sisällissodat riehuvat. Esimodernihin valtioihin kuuluvat Somalia ja Afganistan. Kiinan, Brasilian ja Intian kaltaisia valtioita Cooper kutsuu moderneiksi. Ne pitävät kiinni suvereniteetistaan ja tulkitsevat maailman resursseista kilpailevien toimijoiden taistelulentäksi.

Yhdysvallat on luokituksen ongelma. Se ei ole Cooperin mukaan päättänyt, perustaako se ulkopolitiikkansa moderniin unilateraalisuuteen vai valitseeko postmodernin tien. Syyskuun 11. päivän jälkeen Yhdysvaltojen modernit äänenpainot ovat kostonuneet, vaikka turvallisuuspolitiikan transatlanttinen kuilu oli syntynyt jo ennen World Trade Centerin ja Pentagonin iskuja.

Cooper ei jaa maailmanpolitiikan toimijoita sankareihin ja konniin. Ei silti ole yllättävää, että Tony Blairin ulkopoliittisen ohjelman arkkitehti ymmärtää amerikkalaista näkökulmaa pitkälle. Hän ei pidä postmodernia ulkopolitiikkaa uskottavana globaalilla tasolla.

Terrorismin, joukkotuhoaseiden ja muiden globaalien uhkien takia on Cooperin mielestä oltava valmiutta sivuuttaa kansain-

välinen oikeus ja palata voimapolitiikkaan. Sotilaallista toimintaa ilman laillisia perusteita, ennalta ehkäiseviä iskuja, jopa petosta ja valhetta tarvitaan niitä vastaan, jotka vielä elävät 1800-lukua.

Euroopan on sanottu tulleen postmoderniksi Yhdysvaltojen suojeluksessa. Cooper ei kuitenkaan väitä, että luottamus kansainväliseen oikeuteen ja luopuminen voimapolitiikasta olisivat vain heikkouden ilmauksia. Kysymys on myös tietoisesta valinnasta, jonka tulokset ovat hyviä. Globaaleihin uhkii Cooper suosittaa EU:n oman turvallisuusstrategiaa, ei Yhdysvaltojen kanssa kilpailemista ja sen keinojen koptointia.

Vapaamatkustajia vai erojen ymmärtäjiä?

Cooperin ajatuksia voidaan verrata kahteen muuhun kannanottoon transatlanttisesta suhteesta: yhdysvaltalaisen uuskonservatiivisen ideologin Robert Kaganin pamflettiin *Of Paradise and Power* (suom. *Paratiisin vartijat*, 2003) ja saksalaisfilosofi Jürgen Habermasin Irakin sodan jälkeen kirjoittamaan, yhdessä ranskalaisen kollegan Jacques Derridan kanssa allekirjoittamaan puheenvuoroon "Unsere Erneuerung – Nach dem Kriege: Die Wiedergeburt Europas" (*Frankfurter Allgemeine* 31.5.2003).

Kagan epäilee Euroopan rauhantahtoa, kantilaista paratiisia, heikkoudeksi ja itsepetokseksi, vapaamatkustamiseksi Yhdysvaltain hobbesilaisen turvallisuuspolitiikan suojassa. Hän vaatii Eurooppaa kantamaan osuutensa myös terroristien ja roistovaltioiden vastaisessa kamppailussa.

Habermas sen sijaan katsoo Euroopan ydinvaltioiden asenteen viisaudeksi ja tietoiseksi valinnaksi, joka perustuu totalita-

rismien, maailmansotien ja holokaustin kokemuksille. Hän suosittaa Euroopalle Yhdysvaltojen päättäväisempää haastamista linjalla, jota ilmensivät Saksan ja Ranskan irtisanoutuminen Irakin sotakoalitiosta ja massamielenosoitukset Euroopan suurkaupungeissa.

Cooper on keskitien etsijä Kaganin ja Habermasin välimaastossa, kuitenkin lähempänä amerikkalaista kaimaa. Cooperin näkemyksiä voidaankin arvostella Habermasin suunnasta.

Realistisesti voidaan myöntää, että ulkopoliitikassa on ääritilanteita, jolloin tarvitaan sotilasvoimaa, ja vielä äärimmäisempiä tilanteita, joissa voiman käyttöön on turvaututtava kansainvälisen oikeuden vastaisesti. Monet hyväksyivät Kosovon sodan vuonna 1999 välttämättömäksi kansainvälisen oikeuden vastaisenakin. Cooper ei kuitenkaan sano juuri mitään siitä, miten ääritilanne tunnistetaan, eikä argumentoi niitä vastaan, joiden mielestä Irakin tilanne ennen sotaa ei perustellut yksipuolista iskuja.

Yhdysvaltojen turvallisuuspolitiikka voidaan haastaa Cooperia painokkaammin. Amerikkalaisilla linjauksilla on monia syitä. Suurvalta ajaa itsekkäästi poliittis-taloudellisia etujaan, ideologia vaatii levittämään demokratiaa ja markkinataloutta ja syyskuun 11. päivän trauma on kovettanut yleistä mielipidettä. Sotilaallinen ylivoima vahvistaa Amerikan äänen kantavuutta. Ulkopoliitiikan rakenteelliset, ideologiset, sotilaalliset ja satunnaiset taustatekijät eivät kuitenkaan ole valintojen viisauden tae. Globaalista näkökulmasta ei ole suotavaa, jos Yhdysvallat nousee maailmanjärjestystä yksin määritteleväksi uudeksi Leviathaniksi. Vaihtoehtoja tarvitaan.

Cooper huomauttaa aivan oikein, että

ulkopolitiikalla on myös moraalinen ulottuvuus, yhteisiksi ajateltujen arvojen edistäminen. Demokratian oloissa on vaikea ajaa puhdasta machiavellismia, jossa kaikki keinot ovat sallittuja kansallisen edun nimissä ja kansainvälisen järjestyksen vakaus on riittävä tavoite. Cooper kuitenkin lioittelee Euroopan ja Yhdysvaltojen yhteisymmärrystä arvoista.

Habermas on oikeassa väittäessään, että Euroopassa on enemmän herkkyyttä moniarvoisuudelle kuin Yhdysvalloissa. Vuosisatojen kamppailut valtioiden kesken sekä kaupungin ja maaseudun, kirkon ja maallisen vallan, tiedon ja uskon sekä eliittien ja alempien yhteiskuntaluokkien välillä ovat olleet opiksi. Ne ovat opettaneet, kuinka erimielisyyksistä voidaan keskustella, jännitteitä sovittaa ja vastakohtia kanavoida. Eurooppalainen identiteetti perustuu Habermasin mukaan erojen tunnistamiseen, "Toisen toiseuden hyväksymiseen".

Ammattihistorioitsijat kenties vierastavat Cooperin jaottelua esimoderniin, moderniin ja postmoderniin. Käsitteet ovatkin enemmän analyttisiä kuin historiallisia, Max Weberin termein ideaalityyppejä. Historioitsijat saattavat myös epäillä, onko ilman aikaperspektiiviä mielekäästä verrata vuoden 1989 murroksen dramaattisuutta Ranskan vallankumoukseen ja maailmansotiin. Mistä tiedämme, kuinka pysyvä Euroopan postmoderni järjestys on?

Postmoderni Suomi?

Cooperin terminologialla voidaan ainakin leikitellä. Onko Suomi siirtynyt postmodernin ulkopoliittikan aikaan? Asiaa voidaan pohtia vastikään julkistetun Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon 2004 perusteella.

Selonteko korostaa Suomen osallistumista monenkeskiseen yhteistyöhön, YK:n ja kansainvälisen oikeuden vahvistamiseen, globalisaation hallintaan, ihmisoikeuspolitiikkaan sekä EU:n yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan. Asiakirjan mukaan Suomi myös myötävaikuttaa sotilaallista toimintakykyä edistävän pysyvän rakenteellisen yhteistyön muotoutumiseen EU:ssa, rakentaa tiivistä Nato-yhteistyötä ja pitää sotilasliiton jäsenyyden hakemista mahdollisuutena sekä kannattaa EU:n perustuslakiluonnoksen artiklaa, joka velvoittaa auttamaan hyökkäyksen kohteeksi joutunutta jäsenmaata.

Toisaalta selonteko puhuu sotilaallisesta liittoutumattomuudesta, kansallisesta ja aluepuolustuksesta sekä itsenäisestä toimintakyvystä. Ulkopoliittikan pitkä linja näkyy sitoutumisen ja sitoutumattomuuden kaksijakoisuutena. Joku voisi epäillä, että kyseessä on uusi versio kylmän sodan idänpoliitikasta, jossa Suomi saarnasi YYA-liturgiaa mutta pyrki vain turvaamaan kansalliset etunsa Neuvostoliittoa vastaan. Eurooppalainen ja läntinen integraatio eivät ehkä ole Suomen kannalta aina täyttä sitoutumista yhteisiin arvoihin vaan kansallisen edun tasapainoilevaa turvaamisesta. Väijyykö Suomen turvallisuuspolitiikan taustalla vieläkin Venäjän mörkö?

Suomi kokee asemansa Euroopassa erityiseksi pitkän itärajansa takia. Ollaan varovaisia Venäjän sisäisiksi leimatuissa asioissa ja samalla koetaan EU:n ydinvaltioita ja jopa monia itäisen Keski-Euroopan maita enemmän itäinen naapuri uhkaksi. Natosta keskusteltaessa sekä puolustajien että vastustajien taustaoletus on usein, että kysymys on itäiseen vaaraan vastaamisesta.

Idän karhuun on viitattu kiistoissa, jotka

ovat koskeneet jalkaväkimiinat kieltävään Ottawan sopimukseen liittymistä tai jopa EU:n perustuslakiehdotuksen jäsenvaltioita velvoittavia turvatakuita. Vaikka länsisuuntautuneiden ja vanhan myöntyvyyshengen perillisten poliittiset tavoitteet voivat olla erilaisia, perusasenne on usein sama: Suomen turvallisuuspolitiikassa on pohjimmiltaan kyse Venäjästä. Puuttumatta siihen, onko analyysi oikea, asenne on Cooperin käyttämin termein pikemminkin moderni kuin postmoderni. Ehkä voidaan kysyä sitäkin, onko postmoderneja muuallakaan kovin paljon, kun tarpeeksi pintaa raaputetaan.

Globalistinen presidentti?

Postmoderniksi luokiteltavia äänenpainoja ja kansallisen edun ulkopoliittikan vaihtoehtojen etsimistä on suomalaisessa keskustelussa esiintynyt ehkä selkeimmin tasavallan presidentti Tarja Halosen puheenvuoroissa.

Huomiota herätti presidentin YK:n yleiskokouksessa 21. syyskuuta pitämä puhe. Halonen esitti toistaiseksi voimakkaimman virallisen tahon kritiikin Irakin sotaa vastaan. Sen mukaan kansainvälinen yhteisö ei sitoutunut riittävästi toimimaan turvallisuusneuvoston päätöslauselmien mukaisesti, vaan ”osa jäsenkunnasta turvautui voimatoimiin, jotka eivät olleet kansainvälisen oikeuden mukaisia.” Ilmaisu myötäili pääsihteerin Kofi Annanin vähän aikaisemmin esittämää lausuntoa. Se oli kuitenkin voimakkaampi kuin ulkoministeri Tuomiojan heti sodan jälkeinen muotoilu, jonka mukaan sotatoimet olivat vailla oikeutusta ja

kansainvälisen oikeuden kannalta ongelmallisia. Kenties Halonenkin huomasi asian, koska hän lehdistötilaisuudessa yritti hie-
man lieventää sanojaan.

Presidentti esitti YK-puheessaan kovaa kritiikkiä myös globalisaatiosta, jonka pitäisi olla parempaan tulevaisuuteen vievä voima, mutta ”globalisaatio siinä muodossa kuin koemme sen tänä päivänä ei täytä tätä tehtävää ja on eettisesti ja poliittisesti kestämätöntä.” Kysymyksenasettelu on aivan toinen kuin suomalaisen politiikan valtalinjassa, jossa on oltu kiinnostuneita lähinnä Suomen menestymisestä globaalissa kilpailussa.

Monet pitävät presidentti Halosen puheita rohkeina ja ansiokkaina. Ne voidaan ymmärtää irti otoksi kylmän sodan ulkopoliittisesta perinteestä. Saman irtioton toiseksi ulottuvuudeksi voidaan tulkita jatkosodan päättymisen 60-vuotisjuhlan puhe, jossa presidentti yllättävän selväsanaisesti määritteli jatkosodan päätösvaiheet itsenäisyyden turvanneeksi torjuntavoitoksi.

Globalistiset äänenpainot herättävät myös ärtymystä muissakin kuin EVA:n johtajassa Risto E.J. Penttilässä, joka on syyttänyt presidenttiä kansallisen edun unohtamisesta. Suomen ulkopoliittista linjaa koskeva keskustelu voi olla tiivistymässä. On kiinnostavaa nähdä, miten se näkyy vuoden 2006 presidentinvaaleissa.

Juha Sihvola

Kirjoituksen alkuosa perustuu osittain Ulkoasiainministeriön pyytämään kommenttipuheenvuoroon Robert Cooperin esitelmään ”Future of Global Security and Transatlantic Relations” Edustustonpäällikkökokouksessa 26.8.2004.